

- DRŽAVNI PREVENTIVNI MEHANIZEM -

poročilo
o opravljenem obisku
na lokaciji

DOM UPOKOJENCEV PTUJ

Pojasnilo: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (v nadaljevanju: Varuh) v okviru izvajanja nalog in pooblastil po Zakonu o ratifikaciji opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Uradni list RS, št. 114/2006) v vlogi državnega preventivnega mehanizma (v nadaljevanju: DPM) obiskuje kraje odvzema prostosti. V skupini, ki izvede obisk, poleg predstavnikov Varuha praviloma sodeluje(jo) tudi predstavnik(i) pogodbenih nevladnih organizacij ter občasno tudi neodvisni izvedenci medicinske in drugih strok in prevajalci. Pravna podlaga za opravljanje nadzorov s strani DPM je predstavljena na spletni strani [Varuh kot državni preventivni mehanizem](#).

Pričujoče poročilo vsebuje le bistvene ugotovitve o obisku s predlogi za izboljšanje razmer oziroma odpravo nepravilnosti. Izdelano je bilo na podlagi poročila o obisku DPM in odzivnega poročila pristojnih. Namenjeno je objavi na spletni strani Varuha.

Osnovni podatki o lokaciji:

- ▶ **Tip lokacije:** dom starejših (v nadaljevanju: Dom)
- ▶ **Kategorije oseb, ki jim je bila odvzeta prostost:** Starejši. Osebe z diagnozo starostne demence.
- ▶ **Uradna zmogljivost in dejanska zasedenost lokacije na dan obiska:** skupna kapaciteta 358 postelj.¹ Dom ima tako imenovan OPP, ki ima skupno kapaciteto 55 postelj. Oddelek E2² ima 27 postelj in oddelek E3 ima 28 postelj.

Potek obiska in priprava poročila:

- ▶ Obisk je bil **nenajavljen** in **opravljen 22. 4. 2013**.
- ▶ **Skupina za obisk:** dva predstavnika Varuha (višji svetnik, sodelavec) ter dve predstavnici nevladne organizacije (Zveze društev upokojencev, Inštituta Primus).
- ▶ **Vsebina obiska:** uvodni razgovor z direktorico, socialno delavko in vodjo zdravstvene nege in oskrbe. Sledil je ogled prostorov, pregled dokumentacije in razgovor s stanovalci ter zaključni razgovor.

¹ V času obiska DPM so bile zasedene vse postelje.

² Na oddelku E2 pa je bila, kot že navedeno, kapaciteta tudi presežena za eno posteljo.

► **Poročanje:** predhodno poročilo o obisku je bilo poslano zavodu 13. 6. 2013. Odgovor Doma smo prejeli 8. 7. 2013, torej 25. dan po odpremi, ki smo upoštevali pri pripravi končnega poročila. Končno poročilo o obisku je bilo 22. 10. 2013 v vednost posredovano Domu in Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju: MDDSZEM) skupaj s predlogom, da ga obravnava ter nam v roku 30 dni sporoči svoja stališča in morebitne ukrepe; tozadevni odgovor smo s strani MDDSZEM prejeli 21. 1. 2014, torej 91. dan po odpremi.

► **DPM je posebej pohvalil**

- raznolike aktivnosti namenjene stanovalcem,
- prizadevanja za preselitev oddelkov za osebe z demenco v pritličje, kjer bi bil možen stalni in neovirani izhod na zunanje površine,
- stalno izobraževanje in usposabljanje osebja na OPP.

DPM: predlagamo, da Dom na oddelku s steklenimi vrati v sobi zamenja s takšnimi, ki ne bodo omogočala neposrednega vpogleda v sobo.³

DOM: stanovalcu v tej sobi ni okrnjena zasebnost, saj je dodatno nameščena intimna zavesa, ki si jo stanovalec zagrne ali to stori osebje ob izvajanju storitve. Dom je priložil tudi fotografijo zavesa. Ob tem je Dom tudi navedel, da je enoposteljna soba namenjena novim stanovalcem, ki še ne poznajo prostorov in bi se v več posteljni sobi ne znašli. Ker bi ob zmoti glede tega, katera postelja in predmeti ob njej so njihovi lahko povzročili negotovanje ali celo agresiven odziv prizadetega stanovalca, meni, da je možnost enoposteljne sobe najboljša rešitev. Stanovalec v njej lahko ostane, dokler želi oziroma dokler se ne navadi na sostanovalce in prostor kot tak.

Odziv DPM na odzivno poročilo Doma:

DPM sprejema pojasnilo glede namestitve stanovalca v enoposteljno sobo, rešitev Doma se nam zdi primerna. Seveda pa dodatno pojasnilo še bolj postavlja pod vprašanje smiselnost steklenih (prozornih) vrat. Zanje torej ni nikakršne potrebe, saj se nad stanovalcem ne izvaja poseben nadzor. Zato predlogi DPM glede zamenjave vrat ali namestitve takšne folije, ki bi stalno onemogočala vpogled v sobo, ostajajo. Ker zavesa v času obiska še ni bila nameščena (kar je razvidno tudi iz fotografij, narejenih ob obisku), DPM vsekakor pozdravlja, da je Dom na podlagi priporočil v predhodnem poročilu namestil zaveso in tako zagotovil stanovalcu, ki je tam nameščen, možnost zasebnosti vsaj v določeni meri. Upamo pa, da je to zgolj začasna rešitev in bo Dom v kratkem upošteval zgoraj navedena priporočila DPM glede trajne ureditve zasebnosti stanovalca v tej enoposteljni sobi.

³Na vsakem oddelku je ena enoposteljna soba s steklenimi vrati, steklo je do polovice zatemnjeno, naprej pa prozorno. S tem je močno okrnjena zasebnost stanovalca, ki je nameščen v takšno sobo, saj ima s hodnika vsakdo prost pogled v notranjost.

DPM: predlagamo Domu, da na obeh oddelkih namesti urnika dejavnosti.⁴

DOM: urnik dejavnosti izobešen na steni oziroma zunanjih vratih čajne kuhinje. Priložena je tudi slika lično izpolnjenega urnika.

Odziv DPM na odzivno poročilo Doma:

DPM to vsekakor pozdravlja, hkrati pa predlaga, da ga Dom namesti tudi na oglasno desko posameznega oddelka, saj ga je očitno (dokaj) težko najti.

DPM: predlagamo, da Dom z namestitvijo klicne tipke zagotovi, da bo v primeru sile tudi stanovalec v sobi s steklenimi vrati imel možnost poklicati osebje.

DOM: v kratkem bodo zagotovili namestitev klicnih tipk tudi v sobah s steklenimi vrati.

DPM: predlagamo, da v dvomu ali je stanovalec sposoben razumeti pomen namestitve na OPP in izraziti svojo voljo za namestitev, o tem vprašanju svoje mnenje poda psihiater. Hkrati znova opozarjamo, da soglasja za namestitev osebe, kateri ni odvzeta poslovna sposobnost, nikoli ne more dati nekdo drug (npr. skrbnik).⁵

DOM: stanovalce na OPP se namešča zgolj na podlagi mnenja psihiatra. Ker pa ni razvidno, da bi psihiater dal tudi svoje mnenje o tem, ali je stanovalec sposoben razumeti pomen svojega soglasja, naše priporočilo ponavljamo.

DPM: predlagamo, da Dom ravna skladno z ZDZdr in sodišče obvesti o osebah, ki so nameščene na OPP, pa tudi o osebah, ki jih bo na ta oddelek nameščal v prihodnosti, če gre za situacijo, ki jo opredeljuje 17. točka 2. člena ZDZdr. Obveščanje je potrebno v primeru oseb, ki privolitve v sprejem na ta oddelek, skladno s 74. členom ZDZdr, ne dajo ali ne morejo dati (same oziroma zakoniti zastopnik, če gre za osebe z

DOM: bo skladno s predlogom DPM o osebah na OPP obvestil sodišče.

⁴ Na oddelku so nameščene oglasne deske, kjer je kar nekaj potrebnih informacij, tako je tam izobešen tudi hišni red, list z zapisom pravic stanovalcev, podatki o zastopniku pravic na področju duševnega zdravja, navodila za varno gibanje po domu in podobno. Na oglasnih deskah pa nismo našli urnika dejavnosti na oddelku.

⁵ Po prejetih pojasnilih, v praksi Doma stanovalec, če je to sposoben, oziroma njegov pooblaščenec, skrbnik oziroma sorodnik, podpiše soglasje (izjavo) za nastanitev na OPP. Tako so glede na navedbe Doma vsi stanovalci na oddelku nameščeni z njihovim soglasjem.

odvzeto poslovno sposobnostjo). S tem bo Dom končno presojo o tem, ali varovani oddelek izpolnjuje pogoje po 2. členu ZDZdr, prepustil sodišču. Če bi sodišče o obvestilih ne odločilo oziroma postopka ne bi uvedlo, vabimo, da nas Dom o tem seznani.⁶

MDDSZEM: direktorici smo ponovno razložili, da oddelkov s povečano pozornostjo več ne bo in da se bodo morali odločati za varovani oddelek ali za koncepte dela brez oviranja svobode gibanja. Direktorica je ministrstvu posredovala vlogo za verifikacijo varovanega oddelka, čeprav se bo trudila v prihodnje vzpostaviti pogoje (predvsem kadrovske) za razvoj konceptov brez oviranja svobode gibanja. Kot pomoč pri nameščanju oseb z demenco oddelke, kjer je omejeno gibanje smo ji pomagali z gradivom, ki opozarja na nepravilnosti pri izvajanju Zakona o duševnem zdravju na področju institucionalnega varstva starejših, ki bo tudi sestavni del dopoljenih Usmeritev za delo z osebami z demenco. Posredovali smo jim tudi informativno gradivo za zastpnike pravic oseb na področju duševnega zdravja.

Odziv DPM na odzivno poročilo Doma:

Glede na navedeno predlagamo, da Dom ravna skladno z ZDZdr in sodišče obvesti o osebah, ki so nameščene na OPP, pa tudi o osebah, ki jih bo na ta oddelek nameščal v prihodnosti, če gre za primere, ki jih opredeljuje 17. točka 2. člena ZDZdr. Obveščanje sodišča je potrebno v primeru oseb, ki privolitve v sprejem na ta oddelek, skladno s 74.

⁶ DPM poudarja, da je ZDZdr natančno opredelil, kaj je varovani oddelek. To je oddelek v socialno varstvenem zavodu, kjer so osebe zaradi svojih potreb nepretrgoma deležne posebne zaščite in varstva ter zavoda ne morejo zapustiti po lastni volji (17. točka 2. člena ZDZdr). Varuh oziroma DPM ugotavlja, da so v praksi očitno različni načini, ki jih socialno varstveni zavodi uporabijo z namenom preprečitve izhoda iz oddelka, s čimer se posamezniku omeji svoboda gibanja oziroma prostost. Ko osebe z demenco zaradi svojega bolezenskega stanja ne morejo razumeti in s tem premagati določene ovire, je to lahko ravno tako učinkovit način varovanja kot samo zaklepanje vrat. Ni namreč nujno, da bi nekemu zgolj tehnična sredstva morda preprečevala odhod iz zavoda (klasična ali elektronska ključavnica, različne oblike odpiral, ki dementsnim osebam onemogočajo ali močno otežijo izhod iz oddelka). Tudi, ko zaposleni stanovalca (v skrajnem primeru receptor), ki ga prestrežejo, praviloma vedno vrnejo na oddelek, lahko po stališču Varuha oziroma DPM govorimo o varovanem oddelku, saj gre v teh primerih očitno za »de facto« odvzem prostosti.

členom ZDZdr, ne dajo ali ne morejo dati (same oziroma zakoniti zastopnik, če gre za osebe z odvzeto poslovno sposobnostjo). S tem bo Dom končno presojo o tem, ali varovani oddelek izpolnjuje pogoje po 2. členu ZDZdr, prepustil sodišču. Če bi sodišče o obvestilih ne odločilo oziroma postopka ne bi uvedlo, vabimo, da nas Dom o tem seznaní.

DPM: predlagamo, da Dom vzpostavi učinkovit sistem nadzora, ki bo zagotovil, da se PVU uporabi res samo takrat, ko ogrožanja ni mogoče preprečiti z drugimi, blažjimi ukrepi. Ker se v Domu fiksacija uporablja predvsem zaradi preprečevanja padcev s postelje, predlagamo, da Dom preveri možnost namestitve takšnih oseb na postelje, ki jih je možno ponoči spustiti nizko. Tako bi se morebiti vsaj v posameznih primerih že s tem ukrepom (ali npr. dodatno namestitvijo blazin ob posteljo) odstranila nevarnost za posameznika in odpravila potreba po fiksaciji.⁷

DPM: predlagamo, da Dom ob uporabi fiksacije zagotovi prostor, kjer se bodo PVUji lahko izvajali ločeno od preostalih stanovalcev in bo dostop možen samo osebjem.⁸

DOM: fiksacijo uporabijo zgolj kot skrajni ukrep, torej takrat, ko milejši ukrepi (npr. spustitev postelje na nizko raven) ne bi preprečili poškodb stanovalca.

⁷ Dom ima izdelano Delovno navodilo za uporabo posebnih varovalnih ukrepov. V Domu si sicer prizadevajo, da bi stanovalce umirili brez PVU, če ne gre, jih po potrebi napotijo v Psihiatrično bolnišnico Ormož. Fizično oviranje v Domu izvedejo le v skrajnem primeru. Kadar je potreba po PVU, uporabijo predvsem pasove (segufix) za fiksacijo nemirnega stanovalca. Oviranje se uporabi v primeru, ko so stanovalci auto in hetero agresivni in, ko obstaja možnost, da z zdravili več ne morejo preprečiti poškodb. Pri tem gre glede na navedbe osebja ob obisku DPM predvsem za stanovalce, ki takšno vrsto varstva potrebujejo v nočnem času, ko bi zaradi nemira lahko padli s postelje. Ob tem je zanimivo, da so sogovorniki pojasnili, da razpolagajo s posteljami, ki jih je možno spustiti do višine 30 centimetrov, s čemer se v veliki meri prepreči možnost poškodb v primeru padca.

⁸ Po podatkih Doma so bili v zadnjih dveh mesecih PVU uporabljeni pri petih stanovalkah, pri čemer glede na prejete evidence pri vseh večkrat. Fiksacijo odredi zdravnik, in sicer vnaprej. Torej že ko se pokaže potreba, se v kartoteko stanovalca zapiše, da se v primeru nemira uporabi fiksacija. Potem ga osebje uporabi po potrebi. Fiksacija se izvaja na postelji stanovalca, s segufix pasovi, praviloma samo z abdominalnim pasom, fiksacije okončin samo izjemoma. Fiksiranega se nadzoruje in spremlja njegove funkcije, in sicer v primeru fiksacije podnevi na dve, ponoči pa na štiri ure. Opozorimo, da je fiksacija na postelji stanovalca, sploh ker gre za več posteljne sobe, neprimerna.

DPM: predlagamo, da se v primeru, ko PVU odredi strokovni delavec, o tem TAKOJ obvesti zdravnika, ki brez odlašanja odloči o utemeljenosti uvedbe (prve ali ponovne po poteku štirih ur) ukrepa. Ob tem strokovni delavec o obvestilu zdravnika naredi pisni zaznamek.⁹

DOM: je glede izvajanja PVU pripravil nove obrazce (primer je odgovoru tudi priložil), iz katerih bo jasno razvidno, koliko časa je PVU trajal, kdo ga je odredil in kdo odobril ter kako je potekal.

DPM: predlagamo, da Dom spoštuje časovne omejitve za telesno oviranje (fiksacijo), ko jih določa ZDZdr. Najkasneje po štirih urah je treba namreč ukrep odpraviti, zdravnik pa lahko odloči o novi izvedbi ukrepa, če je to nujno.¹⁰

DOM: je v svojem odgovoru navedel, da je glede izvajanja PVU pripravil nove obrazce (primer je odgovoru tudi priložil), iz katerih bo jasno razvidno, koliko časa je PVU trajal, kdo ga je odredil in kdo odobril ter kako je potekal.

DPM: predlagamo, da Dom zagotovi stalno prisotnost osebja pri stanovalcu nad katerim se ukrep in tudi redno spremljanje vitalnih funkcij, o tem naj se vodijo ustrezne evidence.¹¹

DOM: bo zagotavljal stalni nadzor ves čas trajanja PVU.

⁹ Dom pri uporabi PVU ravna napačno in v nasprotju z določili ZDZdr. Kot prvo naj omenimo izrecno določbo ZDZdr, da se PVU lahko uporabijo zgolj v oddelkih pod posebnim nadzorom v psihiatričnih bolnišnicah in na varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov. PVU lahko traja zgolj toliko časa, kolikor je nujno potrebno glede na razlog njegove uvedbe, pri čemer PVU telesnega oviranja s pasovi ne sme trajati več kot štiri ure. Po preteku navedenega obdobja zdravnik preveri utemeljenost ponovne uvedbe PVU. Vnaprejšnja odreditev ukrepa za vse bodoče primere pri nekem stanovalcu in nato naknadno požigovanje že izpolnjenega lista tako ni zadostil zakonskim zahtevam. Zakon res določa, da lahko PVU odredi tudi drug strokovni delavec v socialno varstvenem zavodu, vendar o tem TAKOJ obvesti zdravnika, ki brez odlašanja odloči o utemeljenosti uvedbe ukrepa. Ob tem strokovni delavec o obvestilu zdravnika naredi pisni zaznamek. Takšnih zaznamkov v evidencah Doma nismo našli.

¹⁰ Ob pregledu evidenc smo ugotovili, da je v posameznih primerih fiksacija trajala bistveno dlje kot dovoljeni čas štirih ur. Tako je bila ravno v času obiska DPM fiksirana stanovalka, pri kateri je bil zaradi preprečevanja poškodb uporabljen abdominalni pas ob 7. uri, fiksacija pa je bila odstranjena ob 12. uri, po petih urah. V primeru druge stanovalk je bil enak ukrep začel 3. 3. 2013 ob 20. uri, končan pa glede na evidenco 5. 3. (gre za očitno napako in je bil ukrep končan 4. 3.) ob 8. uri. Torej je fiksacija trajala kar 12 ur, kar je trikrat toliko, kot dovoljuje zakon. Podobno je pri isti stanovalki ukrep trajal v posameznih primerih marca 2013 8, 8, 6, 8, 8, 6, 12, 8 ur (navedene so le prekoračitve štiriurnega roka), pri čemer gre za fiksacije tako podnevi kot ponoči. Podobno je bilo tudi mesec kasneje in glede na pregledane evidence tudi pri drugih stanovalcih.

¹¹ Čeprav Dom povzema določilo zakona o nadzoru nad fiksiranim, pa ugotavljamo, da je razlaga zakonskega določila s strani Doma napačna. Zakon namreč določa, da se osebo, pri kateri je uporabljen PVU, nadzoruje, spremlja njene vitalne funkcije in strokovno obravnava VES ČAS trajanja PVU. To ne pomeni občasni nadzor, na nekaj ur, temveč stalni nadzor (npr. stalna fizično prisotnost) delavca Doma pri fiksiranem.

DPM: predlagamo, da Dom spoštuje določila ZDZdr o obveščanju določenih oseb. Še posebej zato, ker imajo nekatere izmed obveščenih oseb tudi možnost predlagati izvedbo upravnega nadzora nad odreditvijo in izvedbo PVU. Ob tem DPM zgolj opozarja, da ZDZdr govori o obveščanju najbližje osebe, ki pa ni nujno tudi skrbnik, ki ga je postavil pristojni CSD. Ravno tako ZDZdr zahteva pisno obveščanje te osebe.¹²

DPM: redno telefonsko obvešča skrbnika fiksirane osebe, o čemer se bo vodila ustrezna evidenca.

¹² Zakon natančno določa, koga je o izvedbi ukrepa treba obvestiti (6. odstavek 29. člena ZDZdr). Čeprav vemo, da je pri stalni, torej vsakodnevni fiksaciji takšno obveščanje vseh navedenih (direktorja, najbližjo osebo, odvetnika, zastopnika, zakonitega zastopnika) za te osebe obremenjujoče, je zakonsko rešitev do morebitne spremembe, treba upoštevati in izvajati. Še posebej zato, ker imajo nekatere izmed obveščenih oseb tudi možnost predlagati izvedbo upravnega nadzora nad odreditvijo in izvedbo PVU. V Domu smo lahko ugotovili zgolj, da se svojce obvesti o možnosti izvedbe PVU ob vpisu zdravnika v karton stanovalca, ti pa niso obveščeni o dejanski uporabi pasu.

